

Valdeltagande och partigruppering i den demokratiska staten.

VALSTATISTIKENS VITTNESBÖRD.

Av professor *HERBERT TINGSTEN.*

En i detalj gående undersökning av valresultaten i skilda länder skulle ge svar på en mängd frågor som livligt diskuteras inom såväl den politiska vetenskapen som den praktiska politiken. Den officiella statistiken innehåller emellertid, vad de flesta länder beträffar, endast mycket summariska uppgifter. Den svenska valstatistiken är utan tvivel den bästa i världen; på vissa punkter finner man dock på andra håll mera fullständiga upplysningar. Till den officiella statistiken ansluta sig åtskilliga specialundersökningar, särskilt av amerikanskt ursprung, som söka klarlägga begränsade valpolitiska problem. I denna och några följande artiklar skall på grundval av ett ännu icke publicerat arbete en redogörelse ges för några av de viktigaste tendenser som kunna fastställas vid ett jämförande studium i valstatistiken.

I denna artikel behandlas några allmänna problem rörande valdeltagandet; i det följande upptas bl. a. frågorna om valdeltagande och partiståndpunkt i skilda social- och yrkesgrupper, bland män och kvinnor samt i olika åldersgrupper.

Är ett högt valdeltagande önskvärt? På denna fråga har man länge på demokratiskt håll svarat ett obetingat ja. Det har telt sig som självklart att då styrelsen och representationen skola vara uttryck för de härskande

opinionerna inom folket, dessa opinioner böra komma fram så tydligt som möjligt vid valen. Man har också utgått från att endast en representation som verkligen är representativ för folkets stora massa har den behövlige auktoriteten. I åtskilliga länder, såsom Belgien, Holland, Tjeckoslovakien, Australien och en del schweiziska kantonen, har man därför infört röstplikt, d. v. s. straff för underlåtenhet att delta i ett val; det kan inte bestridas att dessa bestämmelser medfört en bestämd höjning av röstningsfrekvensen. I Sverige propagerades röstpliktsiden för omkring tjugufem år sedan av Rudolf Kjellén, som trodde att de socialt högre klasserna röstade mindre än de lägre klasserna och följaktligen i röstplikten såg en värdefull konservativ garanti. Även då man icke krävt röstplikt har man allmänt hävdadt medborgarnas moraliska plikt att rösta. Uppmaningar att rösta, va-

re sig det sker på det ena eller andra partiet, ha föregått de politiska valen i Sverige liksom på andra håll; med en viss tillfredsställelse ha de skilda partiernas ledare konstaterat att de åtminstone på denna punkt äro eniga. Den tankegång som ligger bakom dylika uppmaningar är mycket förståelig. Vid ett visst minimum av valdeltagande framstår onekligen hela det demokratiska systemet som en illusion; exempelvis bossväldet i många amerikanska delstater och kommuner är en direkt konsekvens av väljarmassornas ligkiltighet för politiken. Erfarenheterna från senare

tid stämma emellertid till skepsis även mot föreställningen att ett maximalt valdeltagande är önskvärt ur demokratisk synpunkt. Man blir snarare benägen att också på denna punkt betrakta måttligheten som det högsta goda, att i en rimlig dos av politisk ligkiltighet se ett tecken på politisk hälsa. Ett exceptionellt högt valdeltagande kan knappast uppnås utan en skärpning av de politiska motsättningarna, som innebär en fara för det demokratiska systemet. Vägen mot diktaturen i Österrike och i Tyskland markerades av fantastiska valsiffror;

den ytterligt stegrade politiska spänningen förbådade demokratins sammanbrott. Härtill kommer en annan omständighet. Så länge valdeltagandet är "normalt" kunna partierna väsentligen inrikta sig på vinnandet av politiskt indifferent folkgrupper. Då så gott som alla väljarna äro politiskt engagerade, skärpes striden om de indifferent, men därjämte kommer strävandet att vinna väljare ur motsändarens läger alltmer i förgrunden. Partierna kunna icke längre, har det sagts, agitera bredvid varandra, de måste agitera mot varandra. Denna synpunkt är naturligen främst av betydelse då väljarmassorna äro relativt fast anknutna till skilda partier. I länder där ett stort antal väljare icke känna sig bundna vid ett visst parti, utan i hög grad låta sitt ställningstagande vid ett val bli beroende av sin uppfattning i de vid val aktuella frågorna — såsom fallet torde vara framför allt i Förenta sta-

terna och England — ligger saken anorlunda till.

För Sveriges del ha dessa reflexioner mycket ringa aktualitet. Sverige uppvisar en av de lägsta röstningsfrekvenserna i världen. Vid de tre valen 1920—1924 understeg det genomsnittliga valdeltagandet 55 procent; vid 1928 och 1932 års val var motsvarande siffra mellan 67 och 68 procent. I Finland har valdeltagandet varit lika lågt eller än lägre, men i Norge har det under senare år varit 70 till 75 och i Danmark omkring 80 procent. En röstningsfrekvens på omkring 80 procent är den genomsnittliga i åtskilliga länder, såsom England, Frankrike och Schweiz. I Tyskland var valdeltagandet 1930—1932 — trots kvinnornas jämförelsevis ringa politiska intresse — mellan 80 och 85 procent och steg vid det avgörande valet i mars 1933 till nära 99 procent; i Österrike uppnåddes vid de båda senaste valen före diktaturens införande nära 90 procent.

Varpå bero dessa olkheter? Generellt kan man naturligtvis säga att valdeltagandet beror på det politiska intresset och att detta i sin tur nära sammanhänger med de politiska insättningarnas styrka. Men det ligger nära till hands att söka ett sammanhang mellan valdeltagandet och vissa objektiva fastställbara faktorer såsom rösträttens utsträckning, valsättet och landets ekonomiska struktur.

Icke sällan hör man, kanske oftare för några år sedan än just nu, den klagan att det politiska intresset är i avtagande och att detta i grunden är en följd av demokratiseringsprocessen, som tillfört väljarkåren omogna och ointresserade skaror; det talas om valtrötthet och parlamentsleda. Uppfattningen saknar varje grund. För många länder finnas för äldre tider icke uppgifter som tillåta bestämda jämförelser, men i den mån jämförelsematerial är att tillgå tyder detta på en ökning av det politiska intresset. Så t. ex var valdeltagandet i Sverige i slutet av 1800-talet omkring 20 procent, i Danmark 15 à 20 procent lägre än under senare år. Särskilt bör beaktas att röstningsfrekvensen på flera håll stigit eller förblivit konstant, trots att rösträtten utsträckt till väljargrupper — t. ex. kvinnorna, ungdomen, arbetarklassen — som notoriskt rösta mindre än de förut röstberättigade folkgrupperna. I dessa fall kan fastställas att bland de väljargrupper som redan före rösträttsutvidgningen ägde valrätt en mycket betydande ökning av röstningsfrekvensen ägt rum.

Flera faktorer förklara detta förhållande. I vissa fall torde med rösträttens utvidgning ha följt en skärpning av de politiska motsättningarna och därmed en stegring av det politiska intresset. Propagandamedlens fulländande och ökade utnyttjande ha säkerligen också varit av betydelse. Det bör också ihågkommas att röstavgivningen under senare tid underlättats på skilda sätt, såsom genom ökning av antalet vallokaler och förbättring av kommunikationerna. Att närmare bestämma vikten av dessa och andra faktorer som äro ägnade att öka valdeltagandet låter sig icke göra.

Anhängare av olika valsätt ha med energi hävdad det förordade valsättets förmåga att höja valdeltagandet. Majoritetsvals-systemets anhängare brukar påstå att den dramatiska konkurrens mellan olika personer som är förbunden med detta valsätt stimulerar väljarnas intresse; proportionalismens förespråkare åter betona att utsikten för en minoritet att bli representerad är ägnad att öka valdeltagandet. Något generellt sammanhang mellan valdeltagande och valsätt kan i själva verket icke fastställas. Vissa stater med majoritetsval förete högt, andra stater lågt valdeltagande; liknande skiljaktigheter föreligga i fråga om stater med proportionellt valsätt. En viktig skillnad mellan de båda valsätten är dock given. Vid majoritetsval blir valdeltagandet ofta mycket svagt i sådana områden där ett parti har avgjord majoritet och där följaktligen minoritetspartiet eller minoritetspartierna anse sig sakna utsikter till framgång. Det bästa exemplet härpå är Förenta staterna, där i vissa s. k. enpartistater ett parti länge dominerat och valdeltagandet blivit alltmera obetydligt (i vissa av sydstaterna omkring 10 procent). I Schweiz förelåg i åtskilliga kantoner samma förhållande innan proportionalism infördes. Med proportionalismen steg det genomsnittliga valdeltagandet från omkring 50 till 80 procent. Den avsevärda ökningen av valdeltagandet i Norge från och med 1921 års val torde också kunna antas sammanhänga med det proportionella valsättets införande.

Det bör understrykas att dessa exempel icke styrka någon allmän korrelation mellan proportionellt valsätt och högt valdeltagande. Det är kombinationen av en viss partipolitisk situation och proportionalism som medfört stegringen av röstningsfrekvensen. Det är icke omöjligt att tänka sig fall då en övergång från proportionalism till majoritetsval skulle vara ägnad att höja valdeltagandet; om endast två partier av betydelse finnas och dessa äro någorlunda jäm-

starka över hela landet, kunde detta väntas inträffa. Obestriddigt är dock att en sådan situation i vilken proportionalism kan antas verka stimulerande på röstningen är mera vanligt förekommande. Det i Sverige ofta gjorda påståendet att proportionalismen skulle leda till lägre röstningsfrekvens än majoritetssystemet saknar under alla förhållanden varje grund.

Det förtjänar i detta sammanhang understrykas att valdeltagandet genomgående blir högre då utgången av ett val framstår som osäker, i det att tämligen jämstarka riktningar tävla, än då ett partis framgång på förhand synes given. Detta förhållande, vad man kan kalla den starka konkurrensens inflytande på valdeltagandet, har belysts av flera författare. Detta har skett på så sätt att man vid vissa val — naturligtvis endast majoritetsval — fastställt förhållandet mellan valdeltagandet och den segrande kandidats andel av samtliga röster i olika valkretsar. I stort sett står valdeltagandet i direkt proportion till den absoluta eller relativa majoritetens knapphet. Så t. ex. var vid det en-